

Arvojen maailma

Ilkka Kantola, kansanedustaja

Turku, TUL:n seurapäivät 26.11.2011

Urheilu kuuluu luultavasti inhimillisen kulttuurin vanhimpiin osiin. Arkeologiset löydöt todistavat tästä vuosituhansien takaa. Urheilemisella lieene ollut monia tehtäviä. Urheilu on ollut omien voimien ja taitojen kehittämistä ja mittaamista suhteessa omaan suoritukseen ja suhteessa muihin kilpailijoihin. Urheilu on ollut leikkiä, kamppailua kilpailijan tai vastustajan voittamiseksi, mutta se on kehittänyt fyysisiä valmiuksia myös taisteluun vihollista vastaan tositalanteessa.

Länsimaisen sivistyksen kehdoissa, Antiikin Kreikassa ajateltiin urheilun olevan osa hyvää elämää. Oikeanlaisen urheilun harjoittamisen uskottiin edistävän kehon ja mielen tasapainoista kehitystä. Oman kehon tunteminen ja hallinta lisäsivät hyvään elämään tarvittavaa itsetuntemusta ja sen uskottiin antavan eväitä elämässä välttämättömään itsehallintaan.

Myös penkkiurheilu on vanha kulttuurin muoto. Vuosituhansien ajan yleisö on kokoontunut seuraamaan urheilijoiden kamppailuja., yksilöiden ja joukkueiden taistelua voitosta. Tätä varten rakennetut urheiluareenat ja katsomot ovat meille tuttuja antiikin Kreikasta ja Roomasta. Ei ole mitään syytä epäillä ettei urheilulla olisi ollut kansantaloudellista merkitystä jo tuolloin, kun liikkeellä saattoi olla suuriakin yleisömassoja.

Urheilu on kuulunut kulttuurimme pitkään. Urheilu kuljettaa mukanaan vanhaa kulttuuri- ja arvoperintöä. Esimerkiksi kilpailemisen reiluus ja sääntöjen mukaisuus ovat edelleenkin niitä arvoja, joita kunnioitetaan. Säännöistä ja reiluudesta lipsumista tapahtuu, mutta sitä paheksutaan.

Nykyajan suurin urheilua koskeva muutos on urheilun kaupallisen voimakas kasvu, urheilun yhä vahvempi kytkeytyminen bisnekseen. Televisio ja etenkin suorien tv-lähetysten alkaminen mahdollisti valtaviin yleisöjen kokoamisen saman ottelun ja kilpailun ääreen. Yleisöjen kokoontuminen herätti valtavat mahdollisuudet mainosmarkkinoille tavoittaa huikea määrä kuluttajia yhdellä kertaa. Syntyi valtava bisnes, jossa rahan voimalla kootaan huippujoukkueita. Huippujoukkueet vetävät valtavia yleisöjä mainosmarkkinoiden äärelle. Mainokset saavat kuluttajat liikkeelle, ja joukkueisiin sijoitettu raha palaa kaupan kassaan.

Tietysti vain osa urheilusta kuuluu rahalla pyöritettävän ammattilaisurheilubisneksen piiriin. Kun huippu-urheilijan palkat aktiivikautena saattavat olla valtavia, moni nuori harkitsee urheilua myös ammattinaan. Kerrotaan myös vanhemmista, jotka tekevät jo pikkulapselleen urasuunnitelmaa, joka tähtää kovapalkkaiseen ammattiurheilijan työhön. Unelma suuresta rahasta voi pahimmillaan riistää lapselta lapsuuden, jos uranrakentaminen aloitetaan liian varhain ja liian vakavasti.

Urheilubisnes on synnyttänyt tunnetusti lieveilmiöitä, jotka ovat herättäneet syvää paheksuntaa urheilupiireissä. Veikkauksen tai vedonlyönnin kohteena olleissa otteluissa tulos on saatettu sopia ennakolta joidenkin pelaajien kanssa. Tulos ei ole syntynyt rehdin ottelun tuloksena, vaan lahjomalla pelaaja tai pelaajia rahalla. Ilmiössä on ollut kyse kahdenlaisesta petoksesta. Petoksesta muita vedonlyöjiä tai veikkaajia kohtaan ja petoksesta itse urheilun perusidea kohtaan. Tämä on merkinnyt urheilun syvää alennustilaa.

Urheilun kaupallistuminen on tapahtunut samanaikaisesti lääketieteen kehittymisen kanssa. Lääketieteellinen ihmisen fysiologian ja kemian tutkimus on lisännyt tietoa keinoista, joilla ihmisen kehon suorituskykyä voidaan parantaa. Voiton tavoittelemisen keinoiksi on yhä vahvemmin pyrkimässä erilainen doping. Urheilun puhtautta ja urheilijoiden terveyttä puolustavat järjestöt tekevät parhaansa jarruttaakseen tätä ilmiötä. On tunnistettava keholle vaaralliset keinot. On estettävä vaarallisten aineiden käyttö ja kauppaaminen. On kehitettävä näytteiden ottamista ja analyysia. Ja on edistettävä oikeudenmukaista sanktiokäytäntöä doping rikosten paljastuttua.

Kaupallistuminen, sopimusottelut ja doping ovat esimerkkejä asioista, joiden kohdalla joudutaan urheilussa pohtimaan oikean ja väärän kysymyksiä sekä asettamaan rajoja. Kaikki tuntuvat olevan samaa mieltä siitä, että, että urheilun maailman tulee olla myös arvojen maailma. Urheiluun liittyy arvoja, jotka ovat luovuttamattoman tärkeitä.

Mutta mitä tarkoitamme, kun puhumme arvojen maailmasta? Mistä oikeastaan puhumme kun puhumme arvoista?

Vakiintunut puhetapa on se, jossa maailma jaetaan arvoihin ja tosiasioihin. Tosiasiat ovat kaikille ihmisille samoja. Tosiasiat ovat objektiivisia, havainnosta riippumattomia. Tosiasiat asettavat ulkoiset ehdot meidän olemassaolollemme ja toimillemme. Olemme sidottuja tosiasioihin, mutta se ei tarkoita sitä ettemme voisi muuttaa todellisuutta ja muokata sitä. Tosiasiat asettavat kuitenkin rajat sille mitä muutoksia voimme saada aikaan. Urheilu on hyvä esimerkki siitä, miten tosiasiat kuten ilmanvastus, painovoima, ihmisen ruumiinrakenne, ravintoaineet, ja vaikkapa solutason kemia vaikuttavat urheilusuoritukseen. Seiväshyppy ja keihäänheitto ovat näiden tosiasioiden, ankarien luonnonlakien alaisia.

Arvot puolestaan ovat subjektiivisia. Yksilö voi omaksua tietyt arvot nuoruudessaan kasvuympäristöstään ja kulttuuristaan sekä kasvatuksen kautta. Mutta yksilö voi myöhemmin valita toisin ja omaksua uudet arvot. Arvot ovat henkilökohtaisia. Yksilön omat arvot kertovat, kuka hän viimekädessä on. Arvot ovat asioita, jotka panevat meidän tahtomme liikkeelle.

Aristoteles sanoo hauskaasti, että arvot ovat sekä toiminnan perimmäinen päämäärä, että toiminnan lähtökohta. Arvot ovat niitä asioita, joita tavoittelemme. Asioita, joista haluamme pitää kiinni kaikissa olosuhteissa. Arvot ovat luovuttamattomia. Ne ovat tahtomisemme kohteita ja ohjaavat valintojamme. Jos meillä on aitoja arvoja, emme halua toimia niitä vastaan. Emme halua valita sellaista mikä loukkaa arvojamme tai estää etenemisen kohti niiden kuvaamaa päämäärää ja tavoitetta.

Tosiasioiden ja arvojen lisäksi toimintaamme vaikuttavat myös normit eli säännöt. Ne voivat olla lakeja, asetuksia, järjestyssääntöjä, tiettyyn peliin tai urheilulajiin liittyviä pelisääntöjä. Suuri osa normeista on moraalisia tai eettisiä normeja kuten valehtelemisen kieltö. Normit ovat yhteisesti sovittuja sääntöjä, jotka ohjaavat käyttäytymistämme ja määrittelevät oikean ja väärän, sallitun ja kielletyn väliset rajat. Normit sanovat mikä on velvollisuutemme. Perusoletuksena on että normien noudattaminen on velvollisuutemme. Normien vastaista toimintaa paheksutaan tai siitä seuraa rangaistus.

Kokemus on osoittanut, että arvojen maailma ei ole ristiriidaton. Se on keskenään kilpailevien tavoitteiden maailma. Se on keskenään kilpailevien haluamisten maailma. Voi puhua myös keskenään kilpailevien unelmien maailmasta. Eikä ole liioiteltua todeta, että myös ihanteet voivat kilpailla keskenään, kun itse kukin mietimme mitä lopulta pidämme eniten arvossa. Arvot ja tavoitteet kilpailevat toistensa kanssa sekä yksilön mielen sisällä että silloin kun jokin ryhmä, kollektiivi ryhtyy määrittelemään omia arvojaan.

Koska arvojen maailma on sisäisesti ristiriitainen, on usein hyödyllistä pysähtyä pohtimaan arvokysymyksiä yksin ja yhdessä. Erilaisia keskenään kilpailevia arvoja, päämääriä ja tavoitteita voi yrittää laittaa tärkeysjärjestykseen. Ehkä kaikki unelmat eivät olekaan yhtä luovuttamattomia. Ehkä jokin arvo on juuri minulle niin tärkeä, etten voi sitä vastoin toimia. Jokin arvo, joka tuntuu asuvan siellä, mitä sanotaan omaksitunnoksi tai henkilökohtaiseksi eettiseksi intuitioksi. Ryhmän identiteetin kannalta voi olla välttämätöntä pitää kiinni tietyistä arvosta hyvinkin tiukasti.

Suomessa tehdään säännöllisin väliajoin kyselytutkimuksia, joissa selvitetään suomalaisten arvomaailmaa. Joissakin tutkimuksissa kysytään myös miten ihmiset tosiasiaassa käyttäytyvät, ja mitä tekoja he ovat valmiit itselleen hyväksymään. Ero kerrotun arvomaailman ja tosiasiallisen käyttäytymisen välillä on näkyvä. Ihmiset paheksuvat jotain käyttäytymistä yleisellä tasolla, mutta tosiasiaassa sallivat itselleen yksittäisessä tilanteessa tuollaisen käyttäytymisen. Ero oman toiminnan ja itse ilmaistun arvomaailman välillä kertoo mielestäni siitä, että ihmisillä on ihanteita, mutta toiminta ei aina vastaa näitä ihanteita.

Onko ihanteiden luettelo sitten sama asia kuin arvomaailma? Minusta molempia tarvitaan, mutta ne eivät ole sama asia. Arvomaailma on se, joka tosiasiallisesti toteutuu meidän valintojemme kautta. Arvokeskustelujen lähtökohdaksi tulisikin ottaa tutustuminen omiin valintoihimme. Kaikki tietoiset valintamme heijastelevat sitä, mitä tavoittelemme ja pidämme arvossa ihan oikeasti. Moni menestyvä mies ilmoittaa perheen olevan hänelle tärkeimpiä arvoja. Käytännössä sama mies kuitenkin tekee sellaisia valintoja, jotka eivät edistä tuon arvon toteutumista. On paljon töissä, käyttää illat harrastuksiin jätkien kanssa jne. Kyse on ihanteesta, mutta tavoiteltu arvo on jokin muu, esimerkiksi arvostus työssä tai yhteenkuuluvuus jätkien kanssa.

Urheilu on kuljettanut mukanaan suuria ihanteita. Rehtiys, raittius, amatöörius, sankaruus, uhrautuvuus, itsenä likoon laittaminen, sitkeys, periksi antamattomuus, kurinalaisuus, kauneus, terveys, joukkuehenki, solidaarisuus, lojaalius.

TUL:n kotisivuillaan ilmoittamat arvot ovat tasa-arvo, muiden ihmisten kunnioittaminen, suvaitsevaisuus, demokratia, kriittisyys ja uudistaminen, kestävä kehitys sekä terveyden edistäminen.

Suomen urheiluliitto ry:n voimassa olevassa Yleisurheilustrategiassa kerrotaan puolestaan että heidän toimintansa arvot ovat: kansainvälisyys, huippusuoritukset, tasa- ja moniarvoisuus, eettinen kestävyys ja kasvatuksellisuus sekä yhteisöllisyys

Molemmat urheiluliitot pitävät arvojen mainitsemista tärkeänä. Arvoissa on yhtäläisyyksiä mutta myös eroja. Työväen urheiluliiton arvoissa näkyy liiton historian vaikutus. Luovuttamattomiin arvoihin kuuluvat tasa-arvo, suvaitsevaisuus ja demokratia. SUL:n strategiassa taasen on voimakkaammin esillä huippu-urheilun ja kansainvälisyyden ulottuvuus.

Kuten ylempänä totesin, arvojen julkaiseminen ei vielä kerro siitä, miten yksilö tai yhteisö tosiasiasa toimii. Oikean elämän kannalta olennaista on katsoa miten seuroissa ja liitoissa tosiasiasa toimitaan. Miten strategiat syntyvät, miten päätöksiä valmistellaan ja mitkä päämäärät ja arvot tosiasiasa painavat kun ratkaisuja tehdään. Toiminta on se, mikä näkyy ulospäin, halusimmepa sitä tai emme. Toiminta myös kertoo meidän arvoistamme ja arvomaailmastamme niin yksilöinä kuin yhteisöinä. Jos toiminta on ristiriidassa julkiasemiemme arvojen kanssa, julkaistut arvot jäävät kakkoseksi kun ihmiset muodostavat käsitystä meistä tai yhteisöistämme.

TUL:n julkaisemat arvot ovat tärkeitä ja merkittäviä. Niillä on erityinen arvo juuri tänä aikana, jolloin urheilun kaupallistuminen ja bisnesajattelu vahvistavat asemiaan. Vaikka urheilussa on pitkälti kyse kilpailemisesta, jossa vahvempi voittaa ja heikompi häviää, on toivottavaa, että myös osallistumiselle, mukana olemiselle yksilönä tai joukkueen jäsenenä, annettaisiin itseisarvo jatkossakin. Tasa-arvoa tinkimättömästi korostava urheiluseuratoiminta ymmärtää ”kaikki pelaa” -ajattelun voiman. Tasa-arvoajatus urheilussa synnyttää kehittymisen, kasvun ja onnistumisen mahdollisuuksia heillekin, jotka eivät koskaan löytäisi paikkaa tai edustusjoukkueessa tai huipputiimissä.

Tämä heijastaa sitä ihmisarvokäsitystä ja yhteiskuntanäkemyistä, joka on TUL:n aatteellisena pohjana. Tälle näkemykselle uskon olevan tilaa ja tilausta edelleenkin kun erilaiset arvomaailmat kilpailevat keskenään tässä alati muuttuvassa maailmassa.